

POGRAPHIA
REGNI HUNGARIE,
Nobilissima^{sive} ejus Ditionis,
HUNGARIAM dicimus
CROATIAE,
HUNGARIE, &c.

CESTOU NECESTOU I.

(krajina – priester – kultúra – osobnosti)

Ed. Marcela Domenová

Prešov 2022

Štátna
vedecká
knížnica
v Prešove

Ed. Marcela Domenová

CESTOU NECESTOU I.

(krajina – priestor – kultúra – osobnosti)

Prešov 2022

Na obálku boli použité obrázky z publikácie: KOREŇ, Jozef, LUKÁČ, Karol. *Zemepis pre slovenské ľudové školy*. Prešov: Vydalo Štehtovo kníhkupectvo, 1923. 72 s. (zdroj: ŠVKPO, sign. B 59544).

Cestou necestou I. (krajina – priestor – kultúra – osobnosti)

Z produkcie OHKF ŠVK v Prešove

Edícia: Acta pro memoria

Autori:

Mgr. Lenka Bischof, PhD.; Mgr. Mária Bôbová, PhD.; Mgr. Zuzana Dzivá; Mgr. Angela Kurucová; doc. Igor Lichtej, CSc.; Mgr. Gabriela Oľšavská; doc. PhDr. Ľudovít Petraško, PhD.; Mgr. Andrea Sivaničová; Mgr. Dalibor Státník, Ph.D.; PhDr. Oto Tomeček, PhD.; Mgr. Jana Vranová

Zodpovedný redaktor: Mgr. Valéria Závadská

Editor: doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.

Hlavný redaktor: doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.

Jazykové korektúry: PhDr. Ľudmila Adamová; Mgr. Jozef Jurčišin

Recenzenti: doc. Mgr. Ján Adam, PhD.

Mgr. Anton Fogaš, PhD.

Grafická úprava: PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Za obsah a štylizáciu príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

© Vydavateľ: ŠVK v Prešove, 2022

ISBN 978-80-89614-86-8

OBSAH

Benevolo lectori 5

ŠTÚDIE

Oto Tomeček
Historická krajina v metáciách – výskumné možnosti a limity 9

Zuzana Dzivá
„Domum Suam in Platea majori civitatis hujus Eperiessiensis...” 26

Lenka Bischof
Ladislav Bartholomaeides a jeho Memorabilia provinciae Csetnek 68

Ľudovít Petraško
Pohľad zvonku: Horné Uhorsko v nemeckých cestopisoch z 18. a 19. storočia 95

Gabriela Olšavská
Šariš ako námet prác vybraných osobností 110

Angela Kurucová
Školské výlety košických študentov v prvej polovici 20. storočia 132

Ігор Лихтей
Чеський географ Їржі Крал та його дослідження Підкарпатської Русі періоду 20 – 30-х років XX ст. 146

Dalibor Státník
Turistický ruch na Mělnicku jako politikum česko-německých vztahů 168

MATERIÁLY

- Mária Bôbová – Jana Vranová
Pohľadnice vo fonde Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici 195

ROZHLADY – PREDSTAVUJEME

- Andrea Sivaničová
*Mobilná aplikácia o osobnostiach Prešova a Krosna
a jej využitie v cestovnom ruchu* 217

ЧЕСЬКИЙ ГЕОГРАФ ЇРЖІ КРАЛ ТА ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ ПЕРІОДУ 20 – 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

Ігор Ліхтей

Abstract: Czech Geographer Jiri Kral and his Research of Podkarpatska Rus in 20-30s of the Twentieth Century

The famous Czech geographer Jiří Král (1893 – 1975), who was a professor of the University of Bratislava, and hence Prague, during the 1920s and 1930s carried out constant expeditions to Podkarpatska Rus. The upshot of the matter was that the scientist published many substantial works on geography, life and customs of its population. In particular, Jiri Kral was the author of bibliographic index of geographical literature on Podkarpatska Rus, an essay on the history of colonization of the region, a monograph on Svydovets (mountain range in the upper reaches of the Black Tysa), on Chornohora, Rivna mountain meadow, of the Borzhava River valley, a guide for tourist trips around Podkarpatska Rus and Slovakia (in co-authorship). The scientist also described in detail the technology of dairy production in the Carpathian mountain pasture-grounds, peculiarities of cattle – grazing by German colonists and Hutsuls, was engaged in anthropogeographical study of the population of Verkhovyna.

Keywords: Jiří Král. Podkarpatska Rus. Black Mountain. Rivna mountain meadow. Svydovets.

Abstrakt: Český geograf Jiří Král a jeho výskum Podkarpatskej Rusi v 20. a 30. rokoch 20. storočia

Známy český geograf Jiří Král (1893 – 1975) bol profesorom na univerzite v Bratislave, a aj v Prahe, ktorý v 20. a 30. rokoch 20. storočia uskutočnil expedície na Podkarpatskú Rus. Výsledky publikoval v mnohých zásadných prácach o geografii, živote a zvykoch obyvateľov Podkarpatskej Rusi. Konkrétne napísal bibliografický index geografickej literatúry o Podkarpatskej Rusi, esej o histórii kolonizácie regiónu, monografiu o Svidovci (pohorie na hornom toku Čiernej Tisy), o Čiernej Hore, horskej lúke Runa, údolí rieky Boržava, sprievodcu turistickými výletmi po Podkarpatskej Rusi a Slovensku (kde je spoluautorom). Vedec tiež podrobne opísal technológiu výroby mlieka na karpatských horských pastvinách, zvláštnosti dobytky – pasenie nemeckými kolonistami a Huculmi, zaoberal sa antropologicko-geografickým štúdiom obyvateľstva Verhoviny.

Kľúčové slová: Jiří Král. Podkarpatská Rus. Čierna hora. Horská lúka Runa. Svidovec.

У 1919 р. Закарпаття, як відомо, стало складовою частиною новоутвореної Чехословацької республіки (ЧСР). У цій державі край отримав офіційну назву – Підкарпатська Русь. До Чехословаччини відійшла територія, яка була майже невідома широкому загалу країни. Тож на перших порах було видано чимало брошур, в яких містилася інформація про цей регіон та його населення. Відтак розпочалося наукове вивчення Підкарпатської Русі. До когорти тих чеських учених, які упродовж міжвоєнного періоду приділяли значну увагу карпатському терену, належить і професор Їржі Крал (1893 – 1975). Завдяки його невтомній праці спостерігається значний поступ на ниві географічного дослідження Підкарпатської Русі.

Учений-географ Їржі Крал народився 21 жовтня 1893 р. у Празі. Після отримання диплома про вищу освіту, упродовж 1914 – 1916 рр. він трудився асистентом-бібліотекарем слов'янського семінару в Карловому університеті. У 1917 р. здобув науковий ступінь доктора філософії (PhDr). Відтак протягом 1917 – 1920 рр. працював викладачем реальної школи в Празі. З 1920 по 1929 роки Ї.Крал був асистентом Географічного інституту Карлового університету в Празі. У 1924 р. на Природничому факультеті цього ж вишу молодий учений габілізувався на доцента. Протягом 1929–1930 рр. був приват-доцентом антропогеографії Філософського факультету університету ім. Коменського у Братиславі, відтак екстраординарним (1930 – 1935) та ординарним (1935 – 1938) професором цього ж вищого навчального закладу. Працюючи в Братиславі, Їржі Крал був керівником географічного семінару (1929 – 1937) та просемінару (1929 – 1938). У 1938 р. учений очолював антропогеографічний семінар Філософського факультету університету ім. Коменського.

Визнанням досягнень Ї.Крала на ниві антропогеографічних студій стало обрання його у міжвоєнний період до складу низки поважних наукових інституцій. Він, зокрема, був членом-кореспондентом Чеського королівського наукового товариства та Географічної спілки у Белграді, членом Комітету з вивчення Підкарпатської Русі та Словаччини при Слов'янському інституті в Празі, Комісії з дослідження пастівництва в Карпатах і на Балканах, Чехословацького географічного комітету, Вченого товариства ім. П. Шафарика, математично-природничої секції Наукового товариства ім.Шевченка у Львові. Після війни Ї. Крал став професором ге-

ографії на природознавчому факультеті Карлового університету. У 1949 р. вченого було репресовано і звільнено з роботи.¹

Інтерес до географічного вивчення Підкарпатської Русі став активно проявлятися в науковому доробку Їржі Крала невдовзі після того, як наш край опинився у складі Чехословацької республіки. Уже в 1921 р. вийшла друком невеличка праця молодого географа “Чехословацька республіка”, у якій він стисло розглянув питання орографії карпатських земель.² Водночас Їржі Крал взявся за ґрунтовне антропогеографічне дослідження гірських регіонів Карпат. Насамперед він розробив докладний питальник (близько 20 запитань), який розіслав окремим місцевим органам влади на Підкарпатській Русі. Вченого, зокрема, цікавили такі питання: розведення великої рогатої худоби та овець, наявність мінеральних багатств і функціонування на теренах краю ярмарків.³

У 1921, 1922 та 1923 роках завдяки стипендії, яку виділило міністерство шкільництва та народної освіти ЧСР, Їржі Крал здійснив експедиції на Рахівщину, де, проживаючи серед гуцулів, детально вивчав географічне розмаїття Чорної гори. За результатами дослідження Ї.Крал опублікував кілька наукових студій.⁴ У них він

¹ DOLAN, Ondrej. *Univerzita Komenského: prehlád profesorov 1919-1966, prehlád pracovísk 1919-1948*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1968, s. 103; KORČÁK, Jaromír. Jiří Král pětasedmdesátníkem. In: *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 1968, roč. 73, č. 4, s. 399 – 400; МУШИНКА, Микола. Крал Їржі. In: *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія* [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=2706 (дата звернення: 28.09.2021).

² KRÁL, Jiří. *Československá republika*. Brno: Osvětové nakladatelství J. Kajše, 1921, s. 33 – 44.

³ MARTÍNEK, Jiří. Čeští vědci na Slovensku: Geografický ústav Univerzity Komenského. In: *Klaudyán internetový časopis pro historickou geografii a environmentální dějiny*, 2010, roč. 7, č. 1 – 2, s. 25 <http://www.klaudyan.cz>.

⁴ KRÁL, Jiří. Mezi Huculy. In: *Časopis českých turistů*, 1922, roč. XXXIV, s. 68 – 73, 108 – 113; KRÁL, Jiří. Na Čorné Hoře: (Mezi Huculy. III). In: *Časopis českých turistů*, 1923, roč. XXXV, s. 13 – 18, 45 – 48; KRÁL, Jiří. *Čorná hora v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití* = La Čorná Hora dans la Russie Subcarpathique: les habitations: l'exploitation. Praha: Přírodovědecká fakulta, 1923, 39 s., 4 nečíslované listy obrazové přílohy: ilustrace. (Spisy vydávané přírodovědeckou fakultou Karlovy university = Publications de la Faculté des sciences de l'Université Charles; č. 2, 1923); KRÁL, Jiří. Velikonoční svěcení paschy

розглянув геологічну будову Черногорського хребта, описав гідрографічні та кліматичні умови регіону, простежив історію його заселення, характер і розташування житлових осередків, шляхи сполучення, господарське використання та зайнятість населення, деякі обряди гуцулів.

Заслугує на увагу і дослідження Їржі Крала, присвячене заселенню Підкарпатської Русі в історичній ретроспективі. Передусім учений намагається з'ясувати, хто раніше заселив ці терени: слов'яни (русини) чи угорці (мадяри). Адже з цього приводу в історіографії, твердить Їржі Крал, немає одностайної думки. Частина науковців вважає, що спочатку на територію краю прибули угорці, а русини стали з'являтися тут або з ними, або пізніше, головним чином починаючи з XIII ст. Проаналізувавши погляди прихильників двох різних таборів, Їржі Крал погоджується з твердженням тих учених, які вважають, що слов'яни проживали на Підкарпатській Русі ще до приходу угорців. На користь слов'янської, переважно руської, первісної колонізації регіону свідчить, наголошує він, також історичний матеріал, що опирається на тексти грамот. Ці документи не фіксують присутність мадярських компактних поселень у низинній частині краю аж до нападу монголо-татар 1241 р. на Угорське королівство. Крім того, Їржі Крал наводить інші аргументи на користь автохтонності слов'янського етносу – відсутність угорських назв гір, річок та поселень у гірській і передгірській місцевості. Вони зустрічаються в джерелах аж наприкінці XIX століття.⁵

На думку Ї. Крала, якась гірська частина території краю, розташована за Верецьками (нині – Нижні та Верхні Ворота) та вище Волового (нині – Міжгір'я), могла тривалий час належати до Галицької Русі. Більша ж частина Мараморощини, а головним чином гірська місцевість, аж до кінця XII ст. була незаселеною територією,

u Huculů v Podkarpatské Rusi. In: *Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi* / Red. Dr. Zíbrt Čeněk. Praha: Nakladatel Jan Svátek, 1925, roč. XXV, sv.1, s. 276 – 277.

⁵ KRÁL, Jiří. Osídlení Karpatské Rusi. (Historický přehled.) In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1923, sv. XXIX, sešit 3. a 4., s. 65 – 67; КРАЛЬ, Юрій. Історія колонізацій Підкарпатської Русі. In: *Подкарпатська Русь. Часопис присвячена для познання родного краю*. Ужгород, 1924, рѳч. I, число 2, с. 37 – 38.

яка пролягала між Угорською та Галицько-Волинською державами. Ці землі угорські правителі колонізували у XIII – XIV ст. Деся в XI ст. у західній частині карпаторуського краю постала т.зв. *Marcha Ruthenorum*. Йдеться про прикордонну крайну, на чолі якої стояв воєвода (*dux Ruissorum, Ruizorum, Ruthenorum*). Спочатку цю функцію виконував управитель, який належав до королівської родини, а згодом – представник знаті, що володів частиною цієї землі на правах даріння.⁶

Після втрати військового значення та розпаду тієї марки на низку доміній і донатій в околицях Мукачєва постала нова крайна (*voivodatus de Krajna*), яка об'єднувала спочатку 9, а потім – 10 сіл (Доробратово, Мідяниця, Арданово, Загаття, Завидово, Коропець, Лалово, Колодне, Станово, Кендерешово), заснованих на волоському праві. Згодом тут поселилися русини. Від імені володаря Мукачєвської домінії (панства) тією крайною управляв виборний воєвода. При цьому Їржі Крал звертає увагу на те, що в джерелах наведено навіть імена володарів Мукачєвського панства XV – XVI століть: Петро Петрович, Богдан, Драгош, Федір Корятович, Юрій Бранкович, Янош Гуняді, Янош Корвін Гуняді та ін.⁷

Учений також вказав на роль монастирів у процесі колонізації краю та навів дані щодо їх появи. Серед найдавніших монастирів згадано обителі у Грушеві (св. Василя Великого), у Мукачєві (св. Миколая), поблизу Горінчева, у Кричові, у Бороняві біля Хуста. Важливим чинником у подальшому освоєнні нових земель, як відзначає Ї. Крал, стали також замки – Ужгородський, Хустський, Нялаб біля Королева, Мукачєвський, Берєгівський, Боржавський, Вишківський, Канків поблизу Севлюша, Угочанський, укріплення в Горянах.⁸

⁶ KRÁL, J. *Osídlení Karpatské Rusi. (Historický přehled.)*, s. 72 – 73; КРАЛЬ, Юрій. Історія колонізації Підкарпатської Русі. In: *Подкарпатська Русь. Часопись присвячена для познання родного краю*. Ужгород, 1924, р.ч. I, число 2, с. 41.

⁷ KRÁL, J. *Osídlení Karpatské Rusi. (Historický přehled.)*, s. 73; КРАЛЬ, Юрій. Історія колонізації Підкарпатської Русі. In: *Подкарпатська Русь. Часопись присвячена для познання родного краю*. Ужгород, 1924, р.ч. I, число 2, с. 42.

⁸ KRÁL, J. *Osídlení Karpatské Rusi. (Historický přehled.)*, s. 73 – 74; КРАЛЬ, Юрій. Історія колонізації Підкарпатської Русі. In: *Подкарпатська Русь. Часопись присвячена для познання родного краю*. Ужгород, 1924, р.ч. I, число 2, с. 42 – 43.

Відтак І. Крал простежив основні етапи заселення Підкарпатської Русі неслов'янськими етносами – німцями (спочатку з Фландрії, а згодом – із Саксонії), угорцями, валахами, євреями. З приводу валахів, то дослідник відзначає, що вони прибули десь на початку XIV ст., осіли на Мараморощині, а потім в жупах Угоча та Берег, отримавши при цьому великі привілеї. Але десь близько 1342 – 1343 років частина з них під проводом воєводи Богдана мігрувала до Молдови. В жупі Берег валахи проживали аж до кінця XV ст. в дев'яти, а згодом – у десяти селах, які належали до Мукачівської крайни. У XV ст. в краї утверджуються русини, які прибули з Галичини й Поділля. Вони зайняли не лише територію Підкарпатської Русі, але і Східної Словаччини.

Протягом XVIII – XIX ст. продовжувалася німецька колонізація. Крім німців, на територію краю було переселено і незначну частину словаків. Не оминув увагою Їржі Крал і появу єврейського населення (жидів). Він зробив невеликий екскурс в історію, відзначивши, що євреї прибули в Угорське королівство десь наприкінці XI ст. Далі вчений навів статистичні дані про зростання чисельності єврейського люду на Підкарпатській Русі у період з 1691 по 1900 роки. В контексті колонізації І.Крал розглядає також процес виникнення різних населених пунктів, при цьому наголошує, що євреї не засновували нових осідків, а селилися між русинами.⁹

У 1923 році вийшов друком “Туристичний путівник Підкарпатською Руссю та Словаччиною на схід від Кошиць”, який Їржі Крал підготував разом із Антоніном Свободою.¹⁰ У передмові автори вказали на відсутність у тогочасній чеській літературі довідника, який привернув би увагу туристів до краси й своєрідності Підкарпатської Русі. Та позаяк цей путівник, зізнаються І. Крал та А.Свобода, укладений з допомогою Клубу чехословацьких туристів в Ужгороді і є першим виданням такого типу, то він, звичайно, не може бути вичерпним і бездоганим. А тому вони будуть вдячні за

⁹ КРАЛЬ, Юрій. Історія колонізаціѣ Пѣдкарпатскоѣ Руси. In: *Подкарпатска Русь. Часопись присвячена для познания родного краю. Ужгород, 1924, рѣч. I, число 3, с. 68 – 72.*

¹⁰ KRÁL, J. – SVOBODA, A. *Turistický průvodce Podkarpatskou Rusí a Slovenskem východně od Košic.* Mukačevo: Novotný a Bartošek, 1923. 115 s.

кожне зауваження чи доповнення та все врахують при підготовці другого видання книжки.¹¹

В основній частині праці детально описано одинадцять туристичних маршрутів: 1) Ужгород та околиці; 2) Ужгород – Чоп – Батево – Хуст – Буштина (нині – Буштино) – Тересва – Мараморська Солотвина (нині – Солотвино); 3) Ужгород – Ужоцький перевал; 4) Перечин – Полонина Рівна – Свалява; 5) Батево – Мукачево – Свалява – Полонина Боржава – Воловець – Верецький перевал; 6) Берегово – долина Боржави – Бужора; 7) Хуст – Волове (нині – Міжгір'я), долиною Ріки; 8) Буштина, долина Терєблі; 9) Тересва (Бедевля) – долина р.Терєсви; 10) Мараморська Солотвина – Рахово – Ясіня; 11) Ясіня – Брустури (нині – Лопухів) – Волове – Воловець – Верецьки – Ужок. Суттєво доповнюють видання фотографії та матеріали щодо Підкарпатської Русі, вміщені наприкінці книжки: інформація про зручні місцини для катання на лижах, стислий нарис про дерев'яну народну архітектуру, перелік дерев'яних храмів у кожному окрузі, дані про напрямки туристичних походів та екскурсій із зазначенням орієнтовного часу їхньої тривалості.

Науково-популярні студії спонукали Їржі Краля до укладання "Географічної бібліографії Підкарпатської Русі", що вийшла друком у 1923 р. як 11-ий том серії "Travaux Géographiques Tschèques".¹² Вона містить 1316 позицій назв книжок, статей та мап, які стосуються географії краю. Видання складається з таких розділів: 1) Бібліографічні праці; 2) Хорографія і загальні посібники; 3) Фізична географія й допоміжні науки; 4) Антропогеографія й допоміжні науки; 5) Мапи й атласи. Вступ написав професор Вацлав Швамбера (1866 – 1939). Він, зокрема, зазначив: „Для цього братнього народу, який населяє Підкарпатську Русь, ця праця може стати одним із доказів того, що ми дійсно хочемо подбати про краще пізнання його батьківщини”.¹³ Книжку було видано Географічним інститутом Карло-

¹¹ KRÁL, J. – SVOBODA, A. *Turistický průvodce Podkarpatskou Rusí a Slovenskem východně od Košic*, s. 3.

¹² KRÁL, Jiří. *Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi*. Praha: Geografický ústav Karlovy university, 1923. 60 s. (Travaux Géographiques Tschèques; Institut Géographique de l'Université Charles à Prague; 11).

¹³ ŠVAMBERA, V. Úvod. In: KRÁL, Jiří. *Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi*, s. 3.

вого університету в Празі за фінансової підтримки Міністерства шкільництва і народної освіти ЧСР.

Невдовзі на працю Ї. Крала “Географічна бібліографія Підкарпатської Русі” з’явилася критична рецензія. Її підготував та опублікував у 1925 році в кількох номерах оломоуцького часопису “Позор” чеський історик і громадський діяч Флоріан Заплетал (1884 – 1969).¹⁴ Він, передусім, наголосив, що Їржі Крал не взяв до уваги доробок багатьох авторів, а чимало з них навіть не згадав. Крім того, Флоріан Заплетал звинуватив ученого в некритичності при відборі бібліографічного матеріалу, у помилках при наведенні назв праць, у відсутності вичерпної інформації. Рецензент стверджує, що виправлення та доповнення всіх помилок і прогалин у цій публікації означало б складання абсолютно нової бібліографії. Наприкінці критичних заміток Ф. Заплетал висловив здивування, як таку неповноцінну працю було видано Інститутом географії Карлового університету та ще й за підтримки міністерства шкільництва та народної освіти. Утім більш справедливим, на наш погляд, є відгук про згадане видання літературознавця Антоніна Гартла (1885 – 1944). Наголосивши на опрацюванні Ї. Кралем значного матеріалу, він констатував: „Не дивно, що при такій роботі багато чого загубиться, буде наведено щось непотрібне, включено щось недоречне”.¹⁵

Слід відзначити, що Ї. Крал відразу ж підготував відповідь Флоріанові Заплеталові, в якій успішно відбив нападки на свою адресу. Деякі зауваження він відкинув як безпідставні, а деякі – як дилетантські. При цьому, Ї.Крал вдався до такої ж різкої форми, які і його критик.¹⁶ Попри рецензію Флоріана Заплетала, він продовжив роботу над географічною бібліографією краю. Згодом з’явилося друком ще одне бібліографічне видання, яке охоплюва-

¹⁴ ZAPLETAL, Florian, Králova bibliografie Podkarpatské Rusi. In: *Pozor*, roč. 32, č. 172, 25 července 1925, s. 3; č. 173, 26 července 1925, s. 3; č. 175, 29 července 1925, s. 4; č. 178, 1 srpna 1925, s. 3.

¹⁵ H. A. [HARTL, Antonín]. Z literatury o Podkarpatské Rusi. In: *Slovanský přehled: sborník pro poznávání politického, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha: Čsl. obec legionářská, 1925, roč. XVII, s. 540.

¹⁶ KRÁL, Jiří. *Odpověď panu št. kapitánovi Floriánu Zapletalovi*. Praha: [nákladem vlastním], 1925. 4 s.

ло матеріал періоду 1923 – 1926 років.¹⁷ Воно містило 840 позицій літератури. Тож загалом у двох бібліографічних покажчиках Їржі Крал зафіксував 2156 назв книжок, статей та мап з різних аспектів географії Підкарпатської Русі. На протипагу Ф. Заплеталові, географічна наукова спільнота Чехословаччини схвально відгукнулася на бібліографічний доробок Їржі Крала. Так, відомий географ і геоморфолог Вацлав Дедіна (1870 – 1956) наголосив, що обидві праці вченого є дуже важливими, позаяк завдяки їхній появі закладено певну основу для подальшого вивчення Підкарпатської Русі.¹⁸

Укладаючи першу частину бібліографії, Ї.Крал ознайомився зі значною кількістю публікацій. Деякі з них він стисло проаналізував в окремій статті, в якій відтак накреслив і перспективи подальших географічних досліджень з урахуванням того, що вже зроблено.¹⁹ Нагальною потребою, наголосив учений, є створення фізичної мапи Підкарпатської Русі бодай у масштабі 1:300000, на якій було б нанесено правильні русинські найменування. Адже дослідникам доводиться працювати з картами, що містять змадяризовані назви населених пунктів, гір чи річок, якими місцевий люд не послуговується, або ж із мапами чеського походження, які також не позбавлені неточностей.

Створення такої карти послужило б поштовхом для роботи в інших напрямках. Насамперед, над дослідженнями з геології, для чого теж важливо створити відповідну мапу, адже багаті надра Підкарпатської Русі простежено досить поверхово. А використання цих природних багатств принесло б краю велику користь і прибуток. На початковому етапі знаходиться й гідрографічне вивчення території Підкарпатської Русі. Йдеться про річкову мережу та про

¹⁷ KRÁL, Jiří. *Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi: za rok 1923 – 1926*. Praha: Geografický ústav Karlovy university, 1928 (Politika). 54 s. (Travaux géographiques tchèques, 13).

¹⁸ DĚDINA, V. Rec. na: J. KRÁL Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi: za rok 1923 – 1926. Travaux géographiques tchèques, č. 13. Stran 54. V Praze 1928. In: *Slovanský přehled: sborník pro poznávání politického, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha: Čsl. obec legionářská, 1928, roč. XX, s. 458.

¹⁹ KRÁL, Jiří. *Dnešní stav vědeckého výzkumu Podkarpatské Rusi a naše nejbližší úkoly do budoucna*, In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1924, sv. XXX, sešit 1. a 2., s. 53 – 57.

водні потоки, силу яких можна використовувати у господарстві. В контексті антропогеографічних студій належить розглянути питання заселення Підкарпатської Русі. На часі також і створення мапи народонаселення краю із зазначенням густоти жителів у тій чи іншій місцевості. На думку науковця, не залишиться без діла й етнограф, який у віддалених куточках може описати традиційний спосіб життя місцевого люду, його пісні та звичаї, одяг, ознайомитися з цікавою дерев'яною архітектурою, домашніми промислами і под.

У 1924 р. узріла світ книжка Їржі Крала “Підкарпатська Русь”, яка має інформаційний характер. Для її написання вчений залучив як урядові статистичні матеріали, так і окремі праці, присвячені різноманітним сферам життя населення краю, які було видано за роки чехословацького урядування. Учений узагальнив увесь цей матеріал і підготував цікаве видання енциклопедичного характеру. Книжка складається зі вступу та 26 розділів, містить іменний покажчик та численні фотографії, більшість із яких зробив сам Ї.Крал. Про те, наскільки серйозно Ї. Крал поставився до роботи над книжкою, свідчать назви деяких розділів: 1) Історія виникнення та приєднання Підкарпатської Русі до Чехословацької республіки. Мирні договори, її державно-правове становище. Герб; 2) Кордони. Їх значення і характер; 3) Географічне положення. Територія та населення Підкарпатської Русі; 4) Назва; 5) Гори; 6) Води; 7) Клімат; 8) Рослинний і тваринний світ; 9) Мінеральні ресурси та мінеральні джерела; 10) Колонізація; 11) Населення, його кількість, густота й природні зміни; 12) Народність, етнографічна мапа; 13) Поділ підкарпатських русинів. Діалекти й літературна мова; 14) Віросповідання; 15) Культура та шкільництво; 16) Народне мистецтво; 17) Заняття жителів; 18) Пастівництво й випасання худоби; 19) Землеробство; 20) Лісове господарство; 21) Кустарне виробництво, ремесло, торгівля; 22) Промисли; 23) Комунікації; 24) Адміністрація; 25) Поселення; 26) Список сіл та кількість їхніх жителів, відповідно до перепису 1921 р.

Праця Їржі Крала “Підкарпатська Русь” мала на меті окреслити тогочасне становище краю і водночас інформувати читачів про рівень вивчення цього віддаленого куточка Чехословаччини. Вона також могла послужити основою, посібником та фаховою інформаційною базою для тих, хто прагнув зацентрувати увагу на практич-

ному дослідженні тих чи інших аспектів природно-географічного потенціалу, господарського використання ресурсів та культурно-освітнього комплексу Підкарпатської Русі. При цьому Іржі Крал уважно ставився до повідомлень давніших письмових рукописів про природні компоненти краю. Спираючись на свідчення джерела XVII ст., він, зокрема, локалізував місцезнаходження деяких видів земних надр в околиці Углі.²⁰

Водночас Іржі Крал продовжував детально вивчати антропогеографічні особливості основних полонинських масивів Підкарпатської Русі. Крім Чорної гори, об'єктом його вивчення стала полонина Рівна (Руна). Науковець, зокрема, провів фахове дослідження, в ході якого проаналізував стан поселень та можливості освоєння її господарських ресурсів.²¹

У контексті подальших антропогеографічних студій важливе значення має розкриття Ї. Кралем специфічних рис випасу худоби, характерних для різних етнічних груп краю: гуцулів, бойків, румунів та німецьких колоністів. Він відзначив, що високогірне пастівництво на полонинах, які починаються на висоті 1200 – 1400 метрів, найкраще розвинене і найбільш поширене в гуцулів. З огляду на те, що гуцули проживають у регіоні, багатому на пасовища та луки, але бідному на орну землю, то вони, наголошує Ї.Крал, вправні пастухи й салашники. На полонини виганяють спочатку корів, потім ялівок, небагато овець, але удосталь коней. Гуцульські пастухи коней та дрібної худоби використовують здебільшого примітивні колиби, подібні до бойківських. Ці колиби переважно круглої форми. Натомість пастухи великої рогатої худоби перебувають у дводільних салашах. Перша половина в них призначена для вогнища та нічлігу пастухів, а друга – для зберігання молочних виробів. Гуцули зводять також стійла для худоби, в яких вона має повний або частковий прихисток від негоди.

²⁰ KRÁL, Jiří. Zpráva o nerostném bohatství v okolí Uglie (Podkarp.Rus) v rukopise XVII. stol. a dnešní jeho stav. In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč.1924, sv. XXX, sešit 7. a 8., s. 282 – 285.

²¹ KRÁL, Jiří. *Polonina Rivna v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití* = La Polonina Rivna dans la Russie Subcarpathique: les habitations: l'exploitation. Praha: Přírodovědecká fakulta, 1925. 39 s.: ilustrace. (Spisy vydávané přírodovědeckou fakultou Karlovy university = Publications de la Faculté des sciences de l'Université Charles; čís. 48, 1925).

Бойки ж, які не є полонинськими пастухами й салашниками у повному значенні слова, виганяють ялову худобу, овець та кіз і незначну кількість коней. Молочне господарство на полонинах у бойків зводиться лише до обробітку овечого молока. Укриття для пастухів у бойків дуже прості – примітивні колиби з вогнищем спереду. Худоба стійла немає, ночує на природі, а вівці й кози – у оборах.

Румуни, які мешкають в околицях Апші і виганяють свою худобу на південні схили гірського хребта Свидовець, випасають тільки коней та овець і частково роблять усе так, як і гуцули. У німецьких колоністів, які проживають у Німецькій та Руській Мокрій, Усть-Чорній та Брустурах, салаші складаються з кількох будівель. Це – 1) повністю закриті стійла, 2) кухні з вогнищем, де обробляється молоко, 3) житлове приміщення, де можуть переночувати жінки, найняті для догляду за худобою та для виготовлення молочних продуктів, що тут і зберігаються, 4) колиби, в яких ночують пастухи-русини, які трудяться за наймом.²²

Досліджуючи високогірне пастівництво, І. Крал активно працював над фундаментальною монографією “Свидовець у Підкарпатській Русі. Поселення. Господарське використання”²³ У вступній частині науковець відзначив, що здійснював експедиції у передгірську та гірську зону Свидовецького хребта у 1921, 1922, 1923, 1925 та 1926 роках, в ході яких і проводив дослідження. Задля цього він отримав матеріальну підтримку у розмірі 2000 Кч від Міністерства шкільництва та Чеської академії наук та мистецтв. Щоправда гроші було витрачено, головним чином, на покриття потреб студентів (Карлового університету та Українського Вільного університету в Празі), які його супроводжували. Разом зі студентами учасником експедицій І. Краля був і український громадський діяч д-р М.Гу-

²² KRÁL, Jiří. Poloninské salašnictví německých kolonistů na Podkarpatské Rusi. In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1925, sv. XXXI, sešit 7. a 8., s. 225 – 231; KRÁL, Jiří. Vysokohorské salašnictví v Podkarpatské Rusi. In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1926, sv. XXXII, sešit 3. a 4., s. 125 – 128; KRÁL, Jiří. Příspěvek k salašnictví Huculů v podkarpatské Rusi. In: *Bratislava. Časopis učené společnosti Šafaříkovy*, 1929, roč. III. č. 2, s. 294 – 298.

²³ KRÁL, Jiří. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití* = Le Svidovec (Russie Subcarpathique): l'habitation: l'exploitation. Praha: Nákladem Královské české společnosti nauk 1928. 124 s.: ilustrace (Věstník Královské české společnosti nauk. Třída II, matematicko-přírodovědecká; roč. 1927, sv. VI.).

паловський. В процесі дослідження І.Крал звертався за консультаціями до багатьох авторитетних учених, яким він дякує у вступній частині книги. Серед них згадано також знаного українського географа і картографа д-ра Степана Рудницького (1877 – 1937), який у 1921 – 1926 рр. працював професором та деканом філософського факультету Вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі.

Активній роботі І. Крала щодо організації експедицій всіляко сприяли і на Підкарпатські Русі. Він, зокрема, висловлює вдячність віцегубернаторові краю А.Розсипалові, командирю крайового жандармського управління полковникові В.Путнові, дирекції державних лісів і маєтків у Буштині та Рахові, адміністрації лісових господарств в Ясіні, Рахові, Требушанах (нині – Ділове), Брустурах, Усть-Чорній, Дубовому, Великому Бичкові, Кобилецькій Полянці, нотарським органам влади в Тересві, Бедевлі, Вишній, Середній та Нижній Апші та окремих посадовим особам.²⁴

Охарактеризувавши орографічний і геологічний стан, гідрографічні й кліматичні умови та рослинний покрив Свидовецького хребта, І. Крал підготував стислий історичний нарис про заселення річкових долин регіону. Вчений, зокрема, наголосив, що в першій чверті XIV ст. ця територія позначалася ще як *“terra infertilis, laboriosa et gravis ad residendum”* (неродюча, важка та обтяжлива для проживання земля), тож, очевидно, тут не було осілої людності. Перша колонізаційна хвиля була валаською. Її можна також назвати скотарською. Валахи, які стали прибувати сюди на початку XIV ст. задля охорони прикордонної землі та лісів, селилися тут, привносячи елементи своєї військової організації й управління, а також нові форми використання полонин для випасу худоби.

Друга хвиля колонізації була з Марамороської котловини, а також із північного сходу, з Галичини. Це була вже колонізація слов'янська, або землеробсько-скотарська. Провідну роль у ній відігравали русини. Це, передусім, були бойки, які, починаючи з кінця XV ст., рухалася сюди з південного заходу, широкою долиною річки Тересви. Бойківська колонізація розвинулася переважно у XVII і XVIII ст. Крім бойків, в XVI ст. з півночі, з Галичини, в долину Чор-

²⁴ KRÁL, J. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití*, s. 3.

ної Тиси стали переселятися гуцули, які теж належали до русинів. Бойки були здебільшого землеробами і скотарство не відіграло провідної ролі в їх життєдіяльності. Натомість гуцули через велику кількість пасовищ та відсутність придатної для оранки землі стали займатися, головним чином, скотарством. Його вони перейняли від валахів, з населенням яких, на думку Їржі Крала, й змішалися. У XVIII та навіть і в XIX ст. гуцули, крім скотарства, промишляли також розбоєм. З цієї доби, припускає вчений, походить і їхня румунська прозивка – “гуцули”, тобто злодії, “що тільки в XIX ст. і на початку XX ст. стала поширеною і необразливою назвою всієї цієї руснацької гілки”.²⁵ Наприкінці XVIII ст. в регіоні Свидовця з’являються також німецькі колонії, організовані австрійською владою для роботи в лісі. Окрему колонізаційну хвилю тут творили угорці та євреї, які не засновували нових поселень, а оселялися у вже існуючих, сприяючи зростанню людності.²⁶

Відтак І.Крал простежив шляхи сполучення полонин із населеними пунктами, визначив висотне розміщення та подав етнографічний опис виявлених ним стоїщ, стійл, колиб, зимарок, кошар та інших господарських і житлових полонинських побудов. Групи постійних поселень в цьому регіоні, відзначає І. Крал, не осідають вище за 700 м над рівнем моря. Це звичайні поселення, засновані в минулому кенезами і заселені німецькими або іншими колоністами (насамперед, бойками) та пов’язані з транспортними шляхами. Окремі постійні оселі знаходяться на висоті до 1000 м, т. зв. зимарки – до 1100 м, салаші й колиби – до 1430 м. Таке високогірне розташування відповідає зайнятості місцевих жителів, розвитку населених пунктів, господарському використанню, рослинному покриву, кліматичним та іншим умовам. Від своїх громад такі салаші й колиби бувають віддалені на відстані до 50 км. Загалом на 1 кв. км припадає двадцять мешканців, але ця людність згрупована на передгір’ях, тоді як середньогір’я тут практично пустує.²⁷

²⁵ KRÁL, J. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití*, s. 36 – 41.

²⁶ KRÁL, J. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití*, s. 42 – 45.

²⁷ KRÁL, J. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití*, s. 51 – 56.

Крім того, Ї.Крал зробив спробу описати побутові особливості ведення молочного господарства, найм і оплату праці пастухів, функціонування їхнього колективу, розглянув обряди та вірування. Побут, як і господарство, найбільш примітивні у бойків. Побут гуцулів натомість більш розвинений: вони дедалі менше розводять овець, віддаючи перевагу корівництву. Бойки ж притримуються традицій вівчарства за давнім волоським звичаєм. На полонину худобу виганяють після 1 червня (раніше заборонено) і вона залишається там десь до “Малої Богородиці” (21 вересня). Дослідник наводить статистичні дані щодо кількості худоби в кожному селі, яка випасається на цих полонинах. Ціну за випас визначає землеробський реферат (управління) в Ужгороді: за корову і ялівку беруть за сезон 13 Кч. Пастухові (“бовгарові”) платять 800–1200 Кч за сезон і забезпечують його їжею. Один пастух доглядає 15 корів або 60–70 ялівків.²⁸ За дозвіл випасати на полонинах овець потрібно було заплатити державній лісовій адміністрації за кожен одиницю худоби. На той час сума становила 3 Кч за дорослу вівцю. Крім того, вівчар отримує від власника по 10 Кч за кожен вівцю (або разом 1000 Кч). Вівчарям також приносять харчі (хліб, сало, кукурудзяну муку). Давня процедура обліку овечого молока “на міру” ще зберігається і в бойків, і в гуцулів. Однак у гуцулів вона практикується зрідка.²⁹ Свою роботу вчений проілюстрував кількома рисунками та фотографіями житлових і господарських полонинських побудов.

Монографія Їржі Краля про Свидовець стала значним поступом у процесі всебічного дослідження Карпатського ареалу. До її появи в науковій географічній літературі не було жодної комплексної студії про цей гірський хребет. Відрадно відзначити, що відгук на працю Ї. Краля про Свидовецький масив написав і знаковий український історик Михайло Грушевський (1866 – 1934).³⁰ Пере-

²⁸ KRÁL, J. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití*, s. 83 – 89, 95.

²⁹ KRÁL, J. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití*, s. 91 – 92.

³⁰ ГРУШЕВСЬКИЙ, М. Рец. на кн.: Dr. Jiří Král. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití* (відбитка з *Věstníku Král. České Společnosti Nauk, třída II, ročník 1927*), Прага, 1927, ст. 125. In: *Первісне громадянство та його пережитки на Україні: Примітивна культура та її пережитки*

лічивши найголовніші публікації Їржі Крала з проблем антропо-географічного вивчення Підкарпатської Русі, М. Грушевський зацентрував увагу на його спостереженнях над Свидовцем, зробивши єдине зауваження про те, що “побут схарактеризовано дуже коротко, і се шкода”.³¹

Кілька праць Ї. Крал опублікував у співавторстві з іншими відомими науковцями. У цьому плані найбільш вагомим і ґрунтовним було дослідження про полонину Боржаву, що складалося з трьох частин, до підготовки яких активно долучився Їржі Крал. Для першої з них, що узріла світ у 1932 році, він підготував лише один невеликий розділ, у якому розглянув місцеву номенклатуру регіону (“*Pomístní názvosloví v oblasti Boržavy*”).³² Того ж таки року вийшла друком друга частина праці, в якій Ї.Крал, спільно з В.Кубійовичем, проаналізував антропогеографічну мапу гірського масиву Боржави та охарактеризував тамтешнє полонинське скотарство.³³ І нарешті, 1936 р. було видано третю частину монографії про полонину Боржаву, яку Ї. Крал написав одноосібно.³⁴ У ній учений простежив процес заселення цього регіону та розкрив особливості проживання й господарювання людності. Усі три частини вийшли в серії “Географічні праці”, редактором якої був Ї. Крал.

Одним із співавторів праці про полонину Боржаву був відомий український учений Володимир Кубійович (1900 – 1985). Ось як згадує про співпрацю з Їржі Кралем сам В.Кубійович: „У червні 1924 року я взяв участь у Першому з’їзді слов’янських географів

на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленню. К., 1929, вип. 3, с. 157 – 158.

³¹ Тамже, с. 158.

³² HILITZER, A. – JONÁŠ, L. – KRÁL, J. – KUCHAR, K. – MALOCH, M. – MATĚJKA, A. – PERFECKIJ, E. *Boržava v Podkarpatské Rusi: se 14 vyobrazeními a 7 náčrtů, mapkami a diagramy* = La region de la Boržava en Russie Subcarpathique. I. Bratislava: nákladem vlastním, 1932, s. 7 – 14. (Zeměpisné práce = Travaux géographiques; 2).

³³ KRÁL, J. – KUBIJOVIČ, V. – MALOCH, M. *Boržava v Podkarpatské Rusi: s 9 vyobrazeními a 5 mapkami* = La région de la Boržava en Russie Subcarpathique. II. Bratislava: nákladem vlastním, 1932, s. 5 – 14, 24 – 42. (Zeměpisné práce = Travaux géographiques; 4).

³⁴ KRÁL, Jiří. *Boržava v Podkarpatské Rusi: s 5 vyobrazeními a 2 náčrtů* = La region de la Boržava en Russie Subcarpathique. III. Bratislava: nákladem redaktora, 1936. 58 s. (Zeměpisné práce = Travaux géographiques; 9).

й етнографів, який відбувся у Празі, при участі всіх слов'янських народів, між ними й українців, головне з празької еміграції... Тоді я пізнав також молодого доцента Карлового університету д-ра Їржи Краля, який працював над антропогеографічними проблемами Закарпаття («Підкарпатської Руси»). Краль запропонував мені спільну географічну прогулянку по Закарпаттю, з чого я скористався. У липні ми відбули разом з двома студентами мандрівку від Волівця до Ясіня. Мій географічний обрій значно збільшився».³⁵ За результатами роботи Першого з'їзду слов'янських географів та етнографів було видано збірник матеріалів, в якому вміщено по дві публікації Ї. Краля³⁶ та В. Кубійовича.³⁷

Приятельські стосунки між обома вченими тривали й надалі. Вони ще більше поглибилися після того, як з 1928 р. В.Кубійович став досліджувати пастуше життя в Карпатах та здійснювати екскурсії у Словаччину, Закарпаття, Буковину й Мараморощину. У Словаччині він, зокрема, став проводити дослідження влітку 1928 р. та, як сам згадував пізніше, «швидко встановив зв'язки з чеськими і словацькими науковими установами і дослідниками у Празі, а передусім у Братиславі, де був тепер директором Географічного інституту при університеті Коменського проф. Краль».³⁸ У 1935 році в перекладі Їржи Краля було видано чеською мовою першу (текстову) частину монографії В. Кубійовича «Пастуше життя на

³⁵ КУБІЙОВИЧ, В. *Мені 70*. Париж-Мюнхен, 1970, с. 20.

³⁶ KRÁL, Jiří. Sídla karpatoruských Huculů. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu ; předml. B. Šalomon, V. Švambara. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 227 – 228; KRÁL, J. Rozdělení Podkarpatské Rusi na výrobní oblasti a na přirozené krajiny zemědělské. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu ; předml. B. Šalomon, V. Švambara. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 392 – 393.

³⁷ KUBIJOWICZ, W. La nouvelle method des cartes antropogéographiques dans les montagnes. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu ; předml. B. Šalomon, V. Švambara. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 229 – 230; KUBIJOWICZ, W. Les travaux antropogéographiques dans les Carpathes du Nord. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu ; předml. B. Šalomon, V. Švambara. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 230 – 232.

³⁸ КУБІЙОВИЧ, В. *Мені 70*, с. 24.

Підкарпатській Русі”.³⁹ Через два роки узріла світ друга частина дослідження, основу якої становили таблиці, мапи та фотографії.⁴⁰ Праця В. Кубійовича вийшла у серії “Географічні праці”, яку редагував Їржі Крал.

У 30-х роках ХХ ст. Ї. Крал став визнаним авторитетом на ниві географічного дослідження Карпат. Учений навіть підготував німецькою мовою невеличку книжечку, в якій зробив детальний огляд усіх напрацювань у цій сфері за період з 1919 по 1934 рік.⁴¹ Тут подано не лише критичну оцінку всіх важливих публікацій з проблем географічного вивчення Підкарпатської Русі, що з’явилися за ці п’ятнадцять літ, але й окреслено коло питань, які потребували першочергового вирішення чи знаходилися на завершальному етапі наукових студій.

На нагальній потребі застосування нових підходів до географічного вивчення Підкарпатської Русі вчений акцентував і в невеликій статті “Географічне вивчення Підкарпатської Русі”, яку було опубліковано в 1936 році.⁴² Він, передусім, наголошує на всьому, зробленому досі на ниві антропогеографічного дослідження регіону. На думку вченого, це дуже важливо, позаяк антропогеографія, вирішуючи свої окремі проблеми, також показує шлях, яким могли б піти фахівці задля економічного піднесення Підкарпатської Русі, адже, попри величезні зусилля, що докладаються з 1919 року, край досить відстає від чеських і словацьких земель. Тож і представникам громадськості, які переймаються долею Підкарпатської Русі, і географам, які в своїх узагальнюючих працях торкаються про-

³⁹ KUBIJOVIČ, Volod. *Pastýřský život v Podkarpatské Rusi. Das Hirtenleben in der Podkarpatská Rus*. Díl I, Text = 1. Teil, Text; [z ukrajinštiny přeložil Jiří Král]; vydáno s podporou země Podkarpatoruské. Bratislava: nákladem vlastním, 1935. 91 s. (Zeměpisné práce; 8).

⁴⁰ KUBIJOVIČ, Volod. *Pastýřský život v Podkarpatské Rusi. Das Hirtenleben in der Podkarpatská Rus*. Díl II. Tabulky, mapy, vyobrazení. Bratislava: nákladem redaktora, 1937, nestránkováno. (Zeměpisné práce; 10).

⁴¹ KRÁL, Jiří. *Die anthropogeographische Durchforschung der Slovaek und Karpathorusslands in den Jahren 1919 – 1934*. Bratislava: nákladem vlastním, 1935. 36 s. (Zeměpisné práce; 7).

⁴² KRÁL, Jiří. Zeměpisný výskum Podkarpatské Rusi. In: *Podkarpatská Rus. Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi* / Redigoval Dr. Jaroslav Zatloukal. Bratislava: Klub přátel Podkarpatské Rusi, 1936, s. 312 – 313.

блем регіону, необхідно знайомитися з фаховою літературою. До такої належать і видання серії “Географічні праці”, якою опікується автор.

На завершення Ї. Крал відзначає, що недовіра до географії в нашій країні впливає з її недооцінки, адже в уяві широкого загалу ця наука все ще означає тільки те незначне, що наша генерація вивчала в курсі середньої школи: своєрідне збирання різноманітного матеріалу, особливо статистичних та етнографічних досліджень. Проте концепція сучасної наукової географії ніяк не узгоджується з таким трактуванням. Тому питання, які розглядає нині географія, мають цікавити кожного, хто займається найрізноманітнішими проблемами того чи іншого регіону.

У підсумку відзначимо, що професор Їржі Крал вніс значний вклад у дослідження Підкарпатської Русі. Основним напрямком його студій стало антропогеографічне вивчення деяких гірських масивів та полонин регіону. Учений простежив основні етапи колонізації краю, детально описав технологію виготовлення молочних продуктів на Карпатських полонинах, особливості випасу худоби бойками, гуцулами та німецькими колоністами і под. Деякі публікації Ї.Крала, цілком закономірно, містять чимало етнографічного матеріалу. Він також підготував путівник для туристичних мандрівок Підкарпатською Руссю і Словаччиною (у співавторстві), уклав перший бібліографічний покажчик географічної літератури краю. Попри віддаленість у часі, наукова спадщина Їржі Крала, присвячена вивченню Підкарпатської Русі, не втратила своєї актуальності донині.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Література

- DĚDINA, V. Rec. na: J. KRÁL Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi: za rok 1923 – 1926. Travaux géographiques tchèques, č.13. Stran 54. V Praze 1928. In: *Slovanský přehled: sborník pro poznávání politického, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha: Čsl. obec legionářská, 1928, roč. XX, s. 458.
- DOLAN, Ondrej. *Univerzita Komenského: prehľad profesorov 1919–1966, prehľad pracovísk 1919 – 1948*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1968. 281 s.

- H. A. [HARTL, Antonin]. Z literatury o Podkarpatské Rusi. In: *Slovanský přehled: sborník pro poznávání politického, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha: Čsl. obec legionářská, 1925, roč. XVII, s. 539 – 540.
- HILITZER, A. – JONÁŠ, I. – KRÁL, J. – KUCHAR, K. – MALOCH, M. – KRÁL, J. – KUBIJOVIČ, V. – MALOCH, M. *Boržava v Podkarpatské Rusi: s 9 vyobrazeními a 5 mapkami* = La région de la Boržava en Russie Subcarpathique. II. Bratislava: nákladem vlastním, 1932. 122 s. (Zeměpisné práce = Travaux géographiques; 4).
- ГРУШЕВСЬКИЙ, М. Рец. на кн.: Dr. Jiří Král. Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití (відбитка з Вестніку Král. České Společnosti Nauk, třída II, ročník 1927), Praha, 1927, str. 125. In: *Первісне громадянство та його пережитки на Україні: примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленні*. К., 1929, вип. 3, с. 157 – 158.
- KORČÁK, Jaromír. Jiří Král pětasedmdesátníkem. In: *Sborník Československé společnosti zeměpisné*. 1968, roč. 73, č. 4, s. 399 – 400.
- KRÁL, Jiří. *Československá republika*. Brno: Osvětové nakladatelství J. Kajše, 1921. 91 s. (Sborník vědeckých příruček; 1).
- KRÁL, Jiří. Mezi Huculy. In: *Časopis českých turistů*. 1922, roč. XXXIV, s. 68 – 73, 108 – 113.
- KRÁL, Jiří. Na Čorné Hoře: (Mezi Huculy. III). In: *Časopis českých turistů* 1923, roč. XXXV, s. 13 – 18, 45 – 48.
- KRÁL, Jiří. *Čorná hora v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití* = La Čorná Hora dans la Russie Subcarpathique: les habitations: l'exploitation. Praha: Přírodovědecká fakulta, 1923. 39 s., 4 nečíslované listy obrazové přílohy: ilustrace. (Spisy vydávané přírodovědeckou fakultou Karlovy university = Publications de la Faculté des sciences de l'Université Charles; č. 2, 1923).
- KRÁL, Jiří. *Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi*. Praha: Geografický ústav Karlovy university, 1923. 60 s. (Travaux Géographiques Tschèques; Institut Géographique de l'Université Charles à Prague; 11).
- KRÁL, Jiří – SVOBODA, Antonín. *Turistický průvodce Podkarpatskou Rusí a Slovenskem východně od Košic*. Mukačevo: Novotný a Bartošek, 1923. 115 s.
- KRÁL, Jiří. Osídlení Karpatské Rusi. (Historický přehled.). In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1923, sv. XXIX, sešit 3. a 4., s. 65 – 83.
- КРАЛЬ, Юрій. Історія колонізацій Подкарпатскої Русі. In: *Подкарпатська Русь. Часопис присвячена для познання родного краю*. Ужгород, 1924, річник I, число 2, с. 37 – 43, число 3, с. 68 – 72.
- KRÁL, Jiří. *Dnešní stav vědeckého výzkumu Podkarpatské Rusi a naše nejbližší úkoly do budoucna*. In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1924, sv. XXX, sešit 1. a 2., s. 53 – 57.

- KRÁL, Jiří. Zpráva o nerostném bohatství v okolí Uglie (Podkarp.Rus) v rukopise XVII. stol. a dnešní jeho stav. In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč.1924, sv. XXX, sešit 7. a 8., s. 282 – 285.
- KRÁL, Jiří. *Polonina Rivna v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití* = La Polonina Rivna dans la Russie Subcarpathique: les habitations: l'exploitation. Praha: Přírodovědecká fakulta, 1925. 39 s.: ilustrace. (Spisy vydávané přírodovědeckou fakultou Karlovy university = Publications de la Faculté des sciences de l'Université Charles; čís. 48, 1925).
- KRÁL, Jiří. *Odpověď panu št. kapitánovi Floriánu Zapletalovi*. Praha: [nákladem vlastním], 1925. 4 s.
- KRÁL, Jiří. Poloninské salašnictví německých kolonistů na Podkarpatské Rusi. In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1925, sv. XXXI, sešit 7. a 8., s. 225 – 231.
- KRÁL, Jiří. Velikonoční svěcení paschy u Huculů v Podkarpatské Rusi. In: *Český lid*. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi / Red. Dr. Zíbrt Čeněk. Praha: Nakladatel Jan Svátek, 1925, roč. XXV, sv. 1, s. 276 – 277.
- KRÁL, Jiří. Vysokohorské salašnictví v Podkarpatské Rusi. In: *Sborník Československé Společnosti zeměpisné*, roč. 1926, sv. XXXII, sešit 3. a 4., s. 125 – 128.
- KRÁL, Jiří. Sídla karpatoruských Huculů. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu; předml. B. Šalomon, V. Švambara. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 227 – 228.
- KRÁL, J. Rozdělení Podkarpatské Rusi na výrobní oblasti a na přirozené krajiny zemědělské. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu; předml. B. Šalomon, V. Švambara. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 392 – 393.
- KRÁL, Jiří. *Svidovec v Podkarpatské Rusi: sídla obyvatelstva: hospodářské využití* = Le Svidovec (Russie Subcarpathique): l'habitation: l'exploitation. Praha: Nákladem Královské české společnosti nauk, 1928. 124 s.: ilustrace (Věstník Královské české společnosti nauk. Třída II, matematicko-přírodovědecká; roč. 1927, sv. VI.).
- KRÁL, Jiří. *Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi: za rok 1923 – 1926*. Praha: Geografický ústav Karlovy university, 1928 (Politika). 54 s. (Travaux géographiques tchèques, 13).
- KRÁL, Jiří. Příspěvek k salašnictví Huculů v podkarpatské Rusi. In: *Bratislava. Časopis učené společnosti Šafaříkovy*, 1929, roč. III. č. 2, s. 294 – 298.
- KRÁL, Jiří. *Boržava v Podkarpatské Rusi: s 5 vyobrazeními a 2 náčrtý* = La region de la Boržava en Russie Subcarpathique. III. Bratislava: nákladem redaktora, 1936. 58 s. (Zeměpisné práce = Travaux géographiques; 9).
- KRÁL, Jiří. *Die anthropogeographische Durchforschung der Slovaei und Karpathorusslands in den Jahren 1919 – 1934*. Bratislava: nákladem vlastním, 1935. 36 s. (Zeměpisné práce; 7).

- KRÁL, Jiří. Zeměpisný výskum Podkarpatské Rusi. In: *Podkarpatská Rus. Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi* / Redigoval Dr. Jaroslav Zatloukal. Bratislava: Klub přátel Podkarpatské Rusi, 1936, s. 312 – 313.
- KUBIJOWICZ, W. La nouvelle method des cartes antropogéographiques dans les montagnes. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu; předml. B. Šalamon, V. Švambers. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 229 – 230.
- KUBIJOWICZ, W. Les travaux antropogéographiques dans les Carpathes du Nord. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a ethnografů v Praze 1924* / vydal výbor sjezdu; předml. B. Šalamon, V. Švambers. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 230 – 232.
- KUBIJOVIČ, Volod. *Pastýrský život v Podkarpatské Rusi. Das Hirtenleben in der Podkarpatská Rus*. Díl I, Text = 1. Teil, Text; [z ukrajinštiny přeložil Jiří Král]; vydáno s podporou země Podkarpatoruské. Bratislava: nákladem vlastním, 1935. 91 s. (Zeměpisné práce; 8).
- KUBIJOVIČ, Volod. *Pastýrský život v Podkarpatské Rusi. Das Hirtenleben in der Podkarpatská Rus*. Díl II. Tabulky, mapy, vyobrazení. Bratislava: nákladem redaktora, 1937, nestránkováno. (Zeměpisné práce; 10).
- КУБІЙОВИЧ, Володимир. *Мені 70*. Париж-Мюнхен, 1970. 135 с.
- MARTÍNEK, Jiří. Čeští vědci na Slovensku: Geografický ústav Univerzity Komenského. In: *Klaudyán*, internetový časopis pro historickou geografii a environmentální dějiny, 2010, roč. 7, č. 1 – 2, s. 25 <http://www.klaudyan.cz>
- МУШИНКА, Микола. Крал Їржі. In: *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт]* / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=2706 (дата звернення: 28.09.2021).
- ŠVAMBERA, V. Úvod. In: KRÁL, Jiří. *Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi*. Praha: Geografický ústav Karlovy university, 1923, s. 3.
- ZAPLETAL, Florian. Králova bibliografie Podkarpatské Rusi. In: *Pozor*, roč. 32, č. 172, 25 července 1925, s. 3; č. 173, 26 července 1925, s. 3; č. 175, 29 července 1925, s. 4; č. 178, 1 srpna 1925, s. 3.

Názov: Cestou necestou I. (krajina – priestor – kultúra – osobnosti)

Zodpovedný redaktor: Mgr. Valéria Závadská
Editor: doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.
Hlavný redaktor: doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.
Jazykové korektúry: PhDr. Ľudmila Adamová
Mgr. Jozef Jurčišín
Recenzenti: doc. Mgr. Ján Adam, PhD.
Mgr. Anton Fogaš, PhD.
Grafická úprava: PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.
Grafický návrh obálky: PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.
Rok vydania: 2022
Počet strán: 223
Edícia: Acta pro memoria
Vydanie: prvé

© Vydavateľ: ŠVK v Prešove, 2022

ISBN 978-80-89614-86-8